

8-46

189

Uppskärning

Verp - Verkaufsgeld

1897

2010

2002

407
US-71

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

Ս.Ռ.Ա.ՆՅ ՈՒՍՈՒՑՁԻ

կարդալ սովորելու համար

94 Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ո Վ

ՅՈՐԻՆԵՅ

ՅՈՎ. ՏԷՐ ՄԻՐԱԲԵԱՆՅ

ԳԻՆ Է 35 Կ.

ՈՎ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ,
ՆԱ ՄԱՐԴ Ա:
(ԱՌԱԾ):

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ
ՏՊԱՐԱՆ Ա. ԶԱՄԻՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԳԻՐԿԱՆ
1897

5-46

44

ms.

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

ԱՌԱՆՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

կարգալ սովորելու համար

103 Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ո Վ

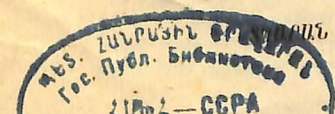
ՅՕՐԻՆԵՑ

ՅՈՎ. ՏԷՐ ՄԻՐՍԷԱՆՑ.

1007 31477

3625

Ով կը կարդայ,
նա մարդ ա:
(առած):

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵՆԱՆ.
ՊՐԻՆՏԵՐՆԵՆ ԵՒ Վ. ԳՐԻԼԵԱՆ.
1897.

12413

Дозволено цензурою. 29 Апрель 1896 года, Тифлисъ.

ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍՔ ԱՆԴՐԱԳԵՏՆԵՐԻ ԲԱՐԵՎԱՄՆԵՐԻՆ:

Մեր խնդրով հետաքրքրուողներին եւ այս այրբենարանի նպատակա-
յարմար գործադրելուն նպատակներին ցանկացանք մի քանի բացատրու-
թիւններ տալ, պարզել այս գրքոյը կազմելուց առաջ եւ մեր աշխատու-
թեան ընթացքում մեզ զբաղեցնող մտքերը: Ապա հարկ զգացինք մատու-
նիչ լինել այն մի քանի ցուցմանքների վրայ, որոնցով պէտք է սովորեցնել
անգրագէտին սգուտ քաղել այս ձեւարկից: Այս գործին առանձնայա ոռակ
պայմանների շնորհիւ հարկադրուեցինք սովորականից աւելի ընդարձակ յա-
ռաջարան գրել:

Ինչպէս ձեռնարկիս խորագիրը ցոյց է տալիս, նա առանց ուսուցչի
օգնութեան՝ անգրագէտին կարգաւ ուսուցանելու նպատակն ունի: Անգրա-
գէտին պարբերաբար միայն մի քանի ցուցմանքներ պէտք է անել՝ ինքնու-
րոյն կերպով յառաջ գնալու համար: Ներկայ գրքոյը յօրինուած է բոլորո-
վին անգրագէտ եւ ոչ մի ժամանակ գիր չձանաջած մարդկանց՝ ի նկատի ու-
նենալով: Պարզ է, որ եթէ ձեռնարկս իւր դժուարագոյն նպատակին հաս-
նել կարողանայ, երբ եւ իցէ այս կամ այն բաժնի խօսցածներին նա ինքն
ըստ ինքեան պիտի կարողանայ աւելի դիւրաւ առաջնորդել:

Մի այս պիտի այրբենարան յօրինելը վաղուց անցել էր մեր մտքից,
բայց ի նկատի ունենալով զգալի դժուարութիւնները, եւ մանկավարժական
գրականութեան մէջ չձանաջելով այս նպատակին ուղղակի ծառայող ձեռ-
նարկներ, ետածգել էինք մեր դիտաւորութիւնը: Վերջապէս այս տարի
վճռեցինք փորձել եւ միեւնոյն ժամանակ շատ քիչ յոյս ունենալով հան-
դերձ՝ դիմել մանկավարժական կենտրոնին օգնութիւն խնդրելու: Հեղինա-
կաւոր մարդիկ պատասխանեցին, որ իրանց էլ յայտնի չէ մի այդպիսի թէս-
րիա: Այնուհետեւ ապաւինելով հոգեբանական ու մանկավարժական ընդհա-
նուր օրէնքներին՝ աշխատեցինք մեր առաջադրեալ մասնաւոր նպատակի հա-
մար կանոններ սահմանել, գործառնութեանց նախագիծ կազմել եւ հետըզ-
հետէ փորձեր անել: Ընտրեցինք ինչ մարդ՝ 35—50 տարեկան եւ հե-
տեւեալ փորձերի հետեւանքները տեղնուտեղը սկսեցինք արձանագրել:

ա. Փոխանակ ժամանակակից մեթօդով նախադասութիւնները բառերի,
բառերը վանկերի, վանկերը հնչիւնների վերածելու՝ վեր էինք առնում՝ իւրա-
քանչիւր հնչիւնի մասին գաղափար տալու համար՝ առ նուազը երեք ժո-
ղովրդին ըստ ծանօթ առարկաների անուններ (Թանձրացեալ գոյականներ *):
Դեռ պատկերներ չունենալով՝ հարկադրուած էինք առ ժամանակ արտա-
սանել այս օրինակելի բառերը: Աշխատեցինք, որքան հնարաւոր էր, ընտրել

* Մեր նպատակին ծառայող բառերի մէջ խտրութիւն չէինք, դնում, եթէ ռուսե-
րէնը կամ թուրքերէնը միայն կամ տեւի ծանօթ ու գործածական էինք համարում:
Բայց աշխատեցինք, որքան մեղ հնարաւոր եղաւ՝ գէթ կովկասեան գաղութներ
րում նոյն կերպով արտասանուող սկզբնատառերով հայերէններն ընտրել:

այնպիսի բաւեր, որոնց *երկրորդ* հնչիւնները տարբեր էին: Թէ՛ ձայնաւոր-ներով եւ Թէ՛ բաղաձայններով սկսուող բառերի առաջին հնչիւնները շատ հեշտութեամբ որոշում էին եւ զուտ արտասանում՝ նախ միայն ինձ Թագուն ասելով: Վերջը, Թէեւ առ ժամանակ հարկաւոր չէր, փորձի համար տուի բաղաձայնների կուտակումներով՝ հրեշտակ, ծմերուկ, զմուռ, ֆուջա եւ մկրատ բառերը եւ համոզուեցի, որ աշակերտներիցս 2—3 միշտ գտնում էին:

բ. Այս փորձերն անելուց յետոյ էր, որ մտածեցի այդ օրինակելի բառերի տակը շարել նոյն տառերով նաեւ վերջաւորուած այլ օրինակելի բառեր: Այսպիսով ասելի պիտի դիւրանար մանաւանդ երեքից պատաս օրինակելի բառեր ունեցող հնչիւնների սովորցնելու գործը: Այս վերջին կարգի բառերն ընտրելիս անտես առինք այն հանգամանքը, որ օրինակ՝ արջ, աջք բառերի սկիզբը զանազան գաւառներում տարբեր կերպով է արտասանուում՝ որովհետեւ այդ չի խանգարի վերջին հնչիւնը պարզ ըմբռնել:

գ. Մի հնչիւն գտնելուց յետոյ՝ առանց դժուարութեան նաեւ իմանում էին, Թէ՛ նա քանի անգամ կրկնուում է որ եւ է բառի մէջ:

դ. Մի քանի տառեր ձանաթել տալուց յետոյ՝ կազմեցինք նրանցից նախ միավանկ բառեր՝ աս, ուս, ում, սուս, ապա ասելի յառաջ գնալով՝ երկավանկ եւ այլն: Այս էլ դիւրութեամբ ու մեծ հաճոյքով անում էին մեր հասակաւոր աշակերտները: Միայն մի անխուսափելի խանգարմունք առաջացաւ, երբ բաղաձայն տաւր առանձին հնչել տալիս՝ չ հնչիւնը մէջ ընկաւ, բայց երբ եւ միանգամ կտրուկ (իրանց լեզուով քեակիկն) արտասանելու օրինակը տուի, մեր գործն իսկոյն շիտկուեց:

ե. Որովհետեւ ^{*)}, բ, եւ յ տառերով սկսուող նպատակայարմար բառեր չկային, իսկ է, ր, ժ, ց, ո, ջ, եւ ռ-ով հազիւ մի մի հատ, ուստի փորձեցի սրանցից իւրաքանչիւրը մէկ պարզ նախադասութեան մէջ դնել՝ իբրեւ գտանելի անյայտ: Համոզուեցի, որ եթէ օրինակ ճառ առաջ փախա՝ ասենք, իսկոյն կը գտնեն ւ պակասորդը, իսկ եթէ «մատնոցը կուս» ասենք, նրանք կ'գտնեն ր: Հնգից միայն մէկը քիչ դժուարանում էր: Յետոյ մտածեցի, որ առանձնապէս դժուարացողների համար ասելի լաւ էր դնել ժողովրդին քաջ յայտնի առաձներ, մի քանի Թէեւ գրարար աղօթքներ ու եկեղ երգեր, ապա նաեւ ժողովրդական երգեր: Ասելի դժուար էր ու եւ մանաւանդ չ հնչիւնների տարբեր գործածութիւնները հասկացնելը: Իւրաքանչիւր դէպքի համար դրինք նաեւ մի հակիրճ ու պարզ կանոն եւ անմիջապէս, եթէ կար, նոյն տառով սկսուող բառի պատկերը: Պատկերները չունեցող օյ, էյ, իյ... կամ յօ, յէ, յե... սկիզբ ունեցող բառերի գոնէ մի մի անգամ արտասանելը առաջնորդողի կողմից կարող էր շատ սովորողներին հեռու պահել դժուարութիւններից:

Մենք Թէեւ սկզբունքով ընդհանրապէս համամիտ չենք արուեստական միջոցներով, ինչպէս՝ առաձներով, ծանօթ ոտանաւորներով... կարդալու գործը շատ Թեմեակացնելու ձգտմանը, որոնք ուսուցչով առաջնորդուող

^{*)} Այս ա. գրքուս հարկ զգացինք ւ — ի ընդարձակ գործածութեանը դիմելու: Նրբ. բ. գրքում գրութեան հետ կոտնք նաեւ կարեւորագոյն ուղղագրական կանոնները, կ'աւարդենք նոյնպէս ւ, վ, ու հնչիւնների գործածութիւնը:

մտնկանը կարող են խանգարել գ'տակցարար եւ ինքնուրոյն կերպով կարդալ սովորելը, սա՛կայն ամեն քայլս իոխում օգնականից՝ զուրկ հասակաւորին կ'սրենոր՝ համարեցինք այդ: Այստեղ խնդիրն իսկապէս ոչ Թէ կապելու, այլ պակաս մնայած հնչիւնների եւ նրանց բարդութեանց ձանաթելու վրայ է, իսկ այն վարժութիւններն արդէն անցած կը լինին մեծ քանակութեամբ բառերի եւ նախադասութեանց շարքերում: Կարելի էր շատ ասելի քանակութեամբ նախադասութիւններ կազմել, եթէ մանաւանդ է եւ յ տառերի ետանան արգելք չը լինէր:

Երգերը ^{*)} դիւմամբ ասելի մեծ քանակութեամբ ենք ընտրել, որ իւրաքանչիւր կարդացողին նրանցից գոնէ մի քանիսը ծանօթ լինէին:

Վերջապէս դրել ենք նաեւ անեկղոտներ ու մի ընդարձակ նկարագրութիւն, որ մեր կարդացողների հասողութեանը մօտեցնելու համար՝ ինչ ինչ փոփոխութեանց ենթարկեցինք:

Արդ՝ գալով անգրաւէտ սովորողին վերաբերեալ ցուցմունքներին՝ հետեւեալները պէտք է լինին.

ա. Տէ՛ս, ամեն պատկերի կողքում գրուած խօսքը նորա ականեւ է.

բ. Առաջ սովորի՛ր ամեն մի խօսքի առջի եւ վերջի չոկ գրած գրերը:

գ. ւ գիրք սովորելուց կտէ՛ր կապէ՛ իրար իսկ գրուած գրերը եւ կարդա՛ւ ա, սս, ու, ուս, ...

դ. էպդէս է՛յ կապէ՛ խօսքի կոտրւերը սօ կօ, սօխօ, աւ աւ, աւաւ... .

ե. Տէ՛ս քեւ պատկերը, նորա մօտ գրուած է «ե» կարդա եւ, ուղում է ասել՝ և գիրք երկու գրի ձեւ է հանում:

Ի հարկէ, անյարմար է եւ պէտք չկայ միանգամից այս հինգ ցուցմունքներն անելու. նախ հարկաւոր է ա. եւ բ. կէտերը, երկրորդ անգամ գ. կէտը, երրորդ անգամ դ. եւ վերջերը ե. կէտը բացառել:

Թէ որքան յարմար է այս մեթօդը նաեւ կիրականորեալ ուսումնարաններին, այդ կարծում ենք ինքն ըստ ինքեան պարզ է: Այս առթիւ բանալով մեր յուշատետրը՝ քաղեցինք Զմիւռնիայում մեր կիրականորեալ ուսումնարանական զբաղմանց մասին՝ ի միջի այլոց հետեւեալը. «հասակաւորների դատողութեան ասելի զարգացած լինելը շատ է դիւրացնում գիտակցաւոր կարդալու գործը: Նրանք մեծ ոգեւորութեամբ սկսեցին եւ «Աստուած մըր միլլամ՝ պախա՛ նրանք մեծ ոգեւորութեամբ քանականութիւն ստացած դուրս եկան, շատ ասելով հէնց առաջին դասից բաւականութիւն ստացած դուրս եկան, շատ արագ յառաջադիմեցին, ուժեւորուեցին կիւրակին սկսեցին «Մայրենի լեզու» ա. գրքի առաջի վարժութիւնները, սակայն իրանցից անկախ հանգամանքաւ գրքի առաջի վարժութիւնները, սակայն իրանցից անկախ հանգամանքներ, հոգսեր, վշտեր, շատ խանգարում էին այս խեղճ բեռնակիրների զբաղմունքների նոյն իսկ կիրակի օրերը: Նշանց «հաւասար» սկսեց փախ-

^{*)} Ի դէպս այստեղ պէտք է յիշել, որ ընտրածներս մէջ բացի «Գնոր Հայկ» եւ աշուղ Զիլմառ երգերից՝ ուժեղ պ. Արշակ Բրտեանի գնահատելի «Ամականան մրմունջներին» է, որ նա ժողովել է հերակից ու այս տարի հրատարակել Ալէք. սանդրապոլում: Մենք իբրեւ նմուշ վեր առանք շատերի միայն սկիզբը: Մեր ժողովրդական տաղանդի հիմնալի մարգարտաշարքեր կան այդ գրքիս մէջ որի գինը 40 կ. է.

նել : Եթէ ներկայ ձեռնարկի ձեռնարկը պատկերաւորաւ առաջնորդ ունենային,
մուտքածները կարող կլինէին տանը մտաբերել :

Թէեւ դժուար չէր միտաւանակ նաեւ ձեռագիրներ տալ, սակայն
տպագրական անյարմարութեանց պատճառով այդ վերապահեցինք շ.
մասին :

Ոչ միայն սիրով կընդունեմ լարջ քննադատութիւնները, այլեւ մաս-
նաւորապէս խնդրում եմ որ մանաւանդ այս ձեռնարկով փորձ անողները
հրապարակաւ կամ ալ կերպով ինձ հաղորդեն յաջողութեան եւ անյաջո-
ղութեան մասնաւոր կամ ընդհանուր դէպքերը, միայն թէ՛ պայմանների որոշ
նկարագրութեամբ հանդերձ աւելի շահեկան կը լինէր :

17 Ապրիլի, 1896.

Ալէքսանդրապօլ :

Յ. Տ. Մ.

1	2	3	4	5	6
I	II	III	IIII	IIIII	IIIIII
7	8	9	10		
IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII
11	12				
IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII	IIIIII

տ

տ լեւ

տ ծըլի

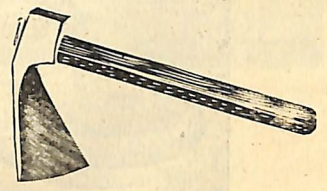
տ դէս

եօնճ տ

ու

ու թը 8

ու լազ

ու Լ

կատ ու

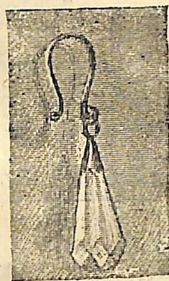
լեղ ու

օ

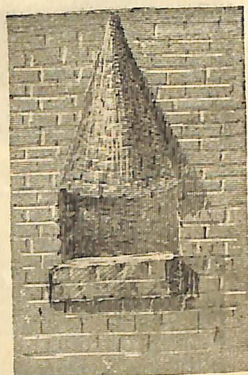
օ ճ

օ Ղ

օ Զաղ

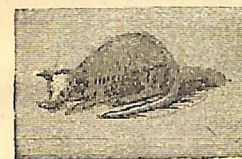

մ

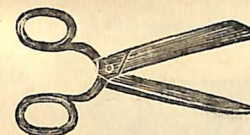
մ առ

մ ուկ

մ կրատ

ժա մ

ս

ս անտր

ս ռխ

ս ռնկ

չոր ս

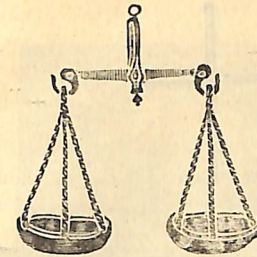
4

ա, աս: ա, աս, մաս: ու, ում: ու, ում, սում:

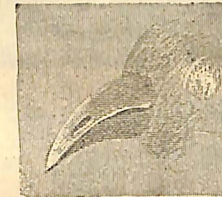
ու, ուս: ու, ուս, սուս:

կ

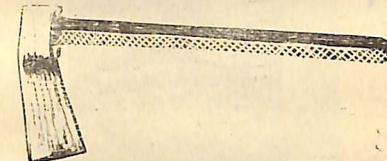
կ շեւք

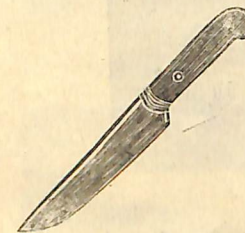
կ տուց

կ աքին

դանա կ

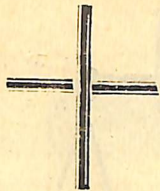

ու, ուս, կու, կուս: ու, ուկ, մու, մուկ: ու,
ում, կու, կում:

աս, մաս, ում, ուս, կուս, մուկ, կում,
սուս, ում:

խ

խ աջ

խ ուփ

խ ոփ

բե խ

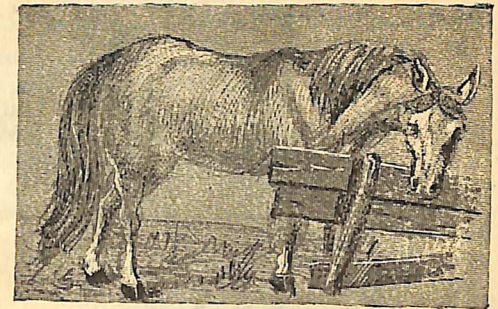

ա, ախ: ա, ախ, կա, կախ: ա, ախ: ա, ախ,
խա, խախ: ա, ախ: ա, ախ, խախ: ու, ուխ,
խոխ: ա, ախ, խախ:

ա, կախ, կոխ, մա, սոխ, խախ, մոխ,
ու, խախ, կոխ, ու, խոխ, խախ, սոխ:

ճ

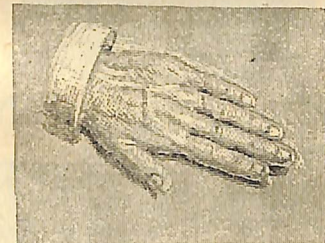
ճ ի

ճ ուկ

ճ եռք

բար ճ

ա, ախ, ճա, ճախ: ու, ուկ, ճուկ:
ա, կախ, սոխ, ճախ, խոխ, կոխ, կոխ, ճուկ,
մա, ու, խախ, մոխ, խախ, ու, սոխ:

տ

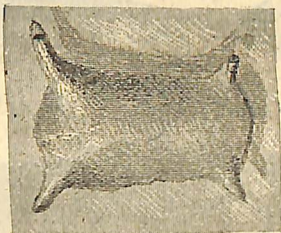
տ ուն

տ առը

10

տ իկ

Կոր տ

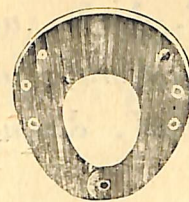

ա, առ, մատ: ա, ալ, տակ: ա, առ, տառ:
ա, առ, տառ:

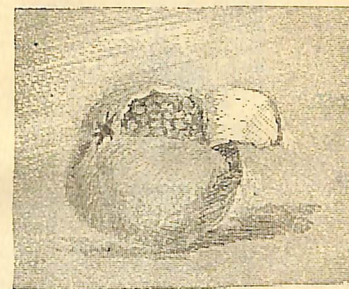
խում, ճախ, կախ, սուռ, առ, մատ, մաս,
կուռ, կում, տակ, ում, խում, խառ, ուռ,
տառ, տառ:

ն

ն ալ

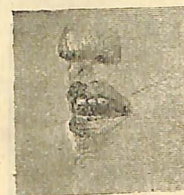
ն ուռ

ն շխարք

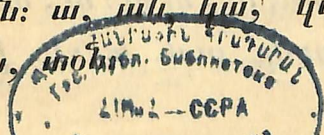
բերա ն

ա, ան: ա, նա: ա, ան, սան: ու, ուն, սուն,
ու, ուն, ճուն: ու, ուն, տուն: ա, ան, տան,
ա, ան, ման: ա, ան, կա, կան: ա, ան, խա,
խան: օ, օն,

1007
31474

3625

տամ, սում, ան, տաս, նա, մուկ, ուս, սան,
խաս սուն, խամ, ճուն, ում, տուն: տակ,
կում, ման, կուս, կան, ճուկ, խան, մաս,
սոն, մատ, աս, խում, ճախ, կախ:

թ

թ ագ

թ եւ

թ ի

քի թ

ա, ան, թա, թան, ու, ութ: ու, ութ, թութ:
կում, սան, տակ, ում, սուն, թան, ճուն,

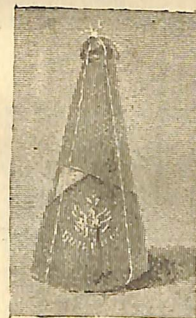
խամ, սուն, խաս, տան, ուս, նա, տաս, ան,
տամ, թութ, կախ, ճուկ, խում, աս, մատ,
սոն, ճախ, մաս, խան, կան, կուս, ման, մուկ:

շ

շ ուն

շ աքար

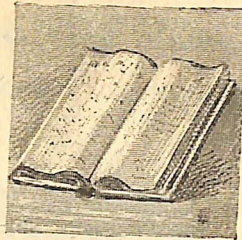
շ երեւի

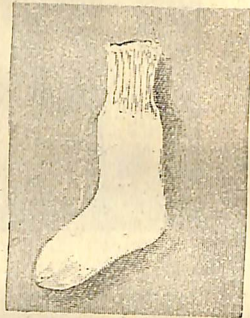
ու, ուն, շուն: ա, ան, շան: ու, ուտ, շուտ:
ու, ուշ, նուշ: ու, ուշ, տուշ: ու, ուշ, թուշ:

գ.

գ իրք

գ ուղկայ

գ լուխ

հին գ

5

ու, ուշ, գու, գուշ: ա, ագ, թա, թագ:
ա, ամ, գա, գամ: ու, գու, գուն: ա, ան,
գան: ա, առ, գառ: ա, գա, աթա, գա թա,
գաթա: ու, գու, գուն, գունտ:

տան, շուն, գուշ, տակ, տամ, թուլթ, տաս,
թագ, շուտ, կուտ, ման, գամ, խաս, սան,
նա, գուն, կան, ճուկ, խան, գաս, սուն,
թուշ, ճուն, թան, ում, տուն. նուշ, գաթա,
գունտ:

ք

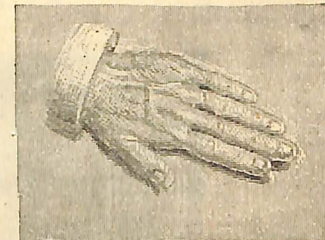
ք ար

ք ուռակ

ճեռ ք

ու, քու: ու, ուն, քուն:
սուն, գունտ, խան, շուն, թուլթ, սուն, քու,

նուշ, թուշ, թան, խառ, գուն, թագ, կուս,
սան, ձուն, գամ, քուն, խան:

սո կո, սոկո: ա տամ, ատամ: տախ տակ,
տախտակ: ու սում, ուսում: կա տու, կատու:
ա նուն, անուն:

զ

զ անդ

զ ծնթիկ

զ նճիլ

խ ող

ու, ուղ, թուղ: ա, աղ, սա, սաղ, սա, սաղ:
ա, աղ, խա, խաղ:

ա, աղ, գա, գաղ: ա, աղ, նաղ, նա: ու,
ուտ, զու, զուտ: ա, ան, զան, զանգ: ու, ուղ,
տու, տուղ:

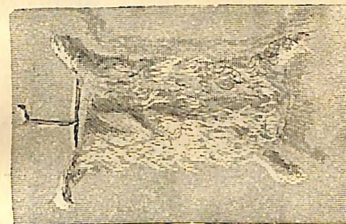
խան, գամ, ատամ, գուն, նաղ, թութ,
կատու, թուղ, նուշ, սաղ, թան, խաղ, շուտ,
գաղ, զուտ, զանգ, տուղ:

փ

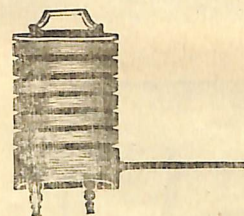
փ երկեալ

փ օստ

փ ուքս

խու փ

ա, աղ, փակ: ու, ուփ, տու, տուփ: ու, ուփ,
թու, թուփ: ու, ուփ, խու, խուփ: օ, օփ,
թօ, թօփ: ու, ուշ, փու, փուշ: ու, ուք,

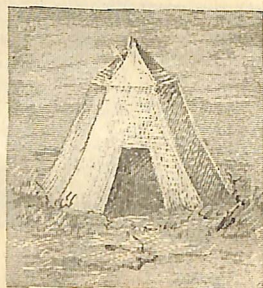
փուլ, ուքս, փուլքս: օ, օս, օստ, փօստ, ա, ատ,
շատ, փշա, փշատ:

շատ փշատ տու:

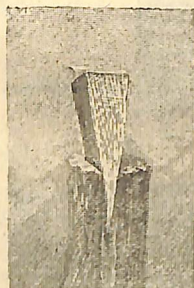
քուն, թօփ, ուսում, գաթա, տախտակ, ա-
տամ, ծունկ, կատու, ծոմ, գաթա, սօկօ,
թագ, փակ, գունտ, տուփ, թուփ, փուքս,
անուն, խուփ, փօստ, փշատ, փուշ: գաղ, նաղ,
տուղ, դուտ:

չ որս

4

չ ատր

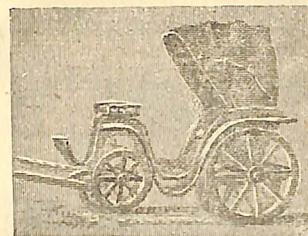

չ իվի

ա, ամ, չա, չամ: ու, ուչ, քու քուչ:
ու, ութ, չու, չութ: ու, ուս, ուտ, չուտ:
ան, անծ: ան, անծ, տանծ: ու, ուն, նուն,
ա նուն, անուն: ան, ման, նմա, նման:

ֆ

ֆ այտօն

ֆ ոչա

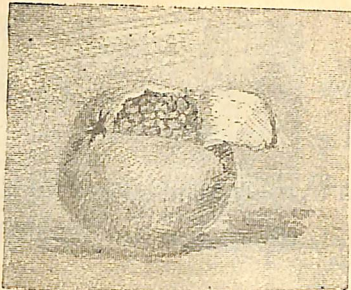
ֆ իւ

ու, ուն, ունտ, ֆունտ: ֆու թա, ֆութա:
տանծ, չամ, անուն, քուչ, ֆունտ, նման,
չութ, ֆութա, չուտ, թուղ, զանգ:

ռ

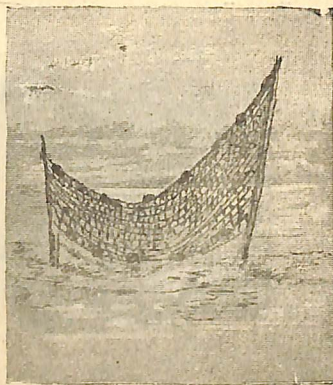
նուռ ռ

ֆանեա ռ

թօ ռ

առ, օռ, թօռ: ուռ, ուս, ուռս: օմ, ում:
առ, թառ: ուռ, ուռի, թուռ, թուռի:
առ, առչ, փառչ: ճա, առ, դառ, ճա դառ,

ճագար: քռ, աղ, ուակ, քռ ուակ, քռուակ:
ուռ, մուռ, զմուռ, զմուռ:

չուստ, զմուռ, ֆուլթա, քռուակ, չուլթ,
ճագար, փառչ, ֆունտ, թուռի, ում, չամ
տանձ: սաղ:

տասը զանգ առ:

ճ

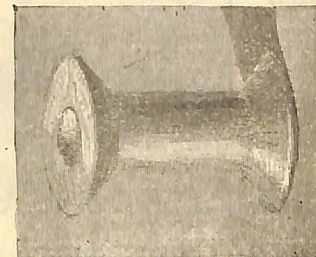
ճ անճ

ճ րագ

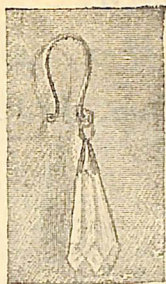

կո ճ

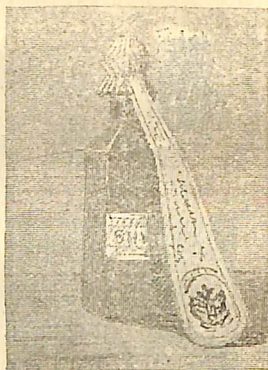

ան, ճա, ճան: ան, ճա, ճան, ճանձ: ճան,
ճանձ:

ղ

օ Ղ

ղե Ղ

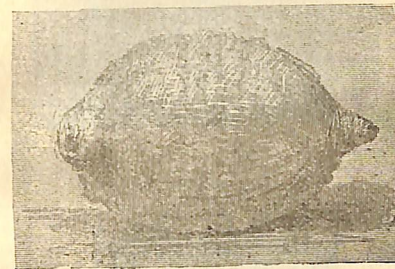

ղ աղ

օղ, աղ, աղ, մա, մաղ: աղ, ճա, ճաղ: աղ,
թա, թաղ: աղ, ղա, ղաղ: օղ աղ, օղաղ:
ման գաղ, մանգաղ:
տանձ, չամ, ճան, թառ, աղ, առու, ման-
գաղ, ուօմ, ճանձ, թուռփ, ֆուռտ, թաղ,

փառչ, նման, ճանկ, ճագառ, չութ, օղակ,
խաղ: մա նուկ, մանուկ: ան տոն, անտոն:
խաշ խաշ, խաշխաշ:
գնա, կուգամ տուն:

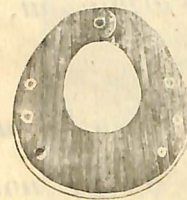
Լ

Լ իմոն

Լ ամպ

նա Լ

նալ, ուլ, լու, ուս, լուս, ռու, լուռ, լամ,
լաթ, լաք, լաղ, լափ, լոշ, լոռ, լուծ, ալ,
լալ, գաղ, զուտ:

ծ

ծ առ

ծ իծ

ա, ամ, ծա, ծամ: ա, աի, ծա, ծաի: ու,
ում, ծու, ծում: ու, ուն, ծու, ծուն, ծունի:
ա, ախ, ծա, ծախ, ծախս: ա, ախ, ծախ,
ծախք:

խաղ, շուտ, անուն, ծամ, տօն, գունտ,
ծաի, սաղ, թագ, ծաի, սօիօ, գաթա,
ծում, կատու, ձուն, ծունի, ատամ, տախ-
տաի, ծախս, շուն, ուտում, ծախք, քուն,
թուղ, զանգ:

ե

ե զ

ե զն

ե օնճա

եզ, մեզ, մեծ, սեի, սեխ, քեզ, թեղ, ծեփ,
եօն ճա, եօնճա: ե ղօ, եղօ: եռք, ձեռք:

աղ, թուռի, փառչ, մանուկ, եզ, մեղ,
ճանկ, անտոն, մեծ, ձեռք, եղօ, դամիշ,
խաշխաշ, օղակ, նալ, նուռ, եօնճա, լուռ,
սեխ, լուծ, նազ, լուռ, լօռ:

իմ մեծ օղը առ: մենք ծնող ենք: մենք
ձուկ կուտենք: թթու թան կուզեմ:

ը

ին ը

9

ութ ը

8

տաս ը

10

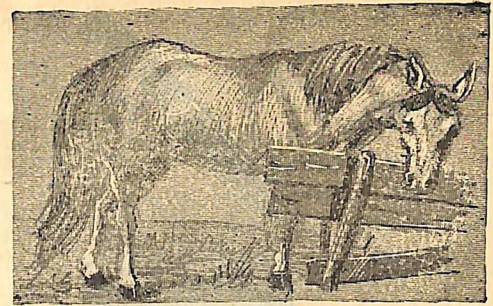
ը նկուզ

ութը: լի քը լիքը: տա սը, տասը: ըն կուզ,
ընկուզ: եօ թը, եօթը, տուզ:
տասը տախտակ առ: ութը նալ առ:

ի

ճ ի

հայլ ի

գերանդ ի

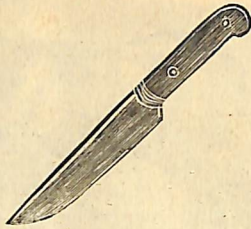

ճի, ֆիլ, ինը: ա ղիք աղիք: տիկ, ծիծ: ղա
միշ, ղամիշ: կա շի, կաշի: թի ալ, թիակ:
մատ նի, մատնի: զօն թիկ, զօնթիկ: ա ծը,
ածը, ածը լի, ածըլի:

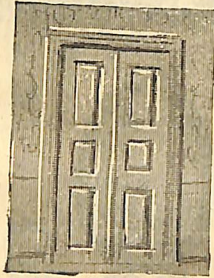
ձեռք, աղիք, լիքը, եօնճա, ընկուզ:
ութը ուլ առ ու ինը ճի:
ես մեծ մանգաղ ունիմ: տանը նստի: իմ
ծնողքը օս էն: քու ծնողքը ուռա: իմ գա-
թան տես: տասը նուշ ունիմ:

դ

դ անակ

դ ուռ

դ եղ

դեղ, դաս, դալ, դուռ:

դա նակ, դանակ: դա գաղ, դագաղ:

դա մաղ, դամաղ: մակ, դմակ: դում, դդում:

դու մատնու թանկ ալ ունիս: օսն ու

ուռսը մեծ իշխանի մօտից են գալիս:

քու ձախ ձեռքդ տու: քու խաս տանձի

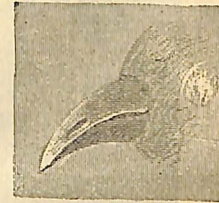
ծառդ առ:

ց

վե ց

6

կտու ց

խարտո ց

ց որեն

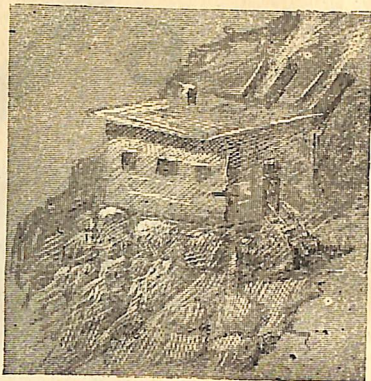
ցեց, ցեղ, ցան, ցախ, ցած, ցուլ:

կա ցին, կացին: ցօ լակ, ցօլակ: տուց կը-
տուց:

թուլթակը կեռ կտուց ունի: թուր թելից
են շինում: նա ծուեց թթի խաս ծառը:
զմուռը տանից առ:

Ղ

Ղ աղայք

ար Ղ

աղան Ղ

Ղիւ, Ղան: Ղա մի, Ղամի: օ Ղաղ, օՂաղ:
անջ, կանջ, ա կանջ, աղանջ: ան կաճ,
անկաճ:

ցած, ցախ, դադաղ, մածուն, դդում,
կտուց, զօնթիկ, դմակ, կացին, եօնճա,
դեաֆ, ցուլ, դամաղ, ցալակ, ցեղ, դուռ,
դալ, ցեց, դաս, դեղ:

գնա ջամի: ջան, մի տուղ ունիմ: նա
աղանջս կը տանի:

վ

վ եց

6

վ արդ

կո վ

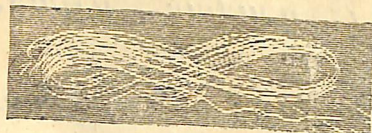

վեց, վան, վանք, վիզ, չի վի, չիվի, վա նօ,
վանօ, վա նի, վանի, վա սիւ, վասիւ, վա
կաս, վաղաս:

վանին զօնթիկ ունի: իմ դեաֆը առ: ութը
չիվի հանեց. վեց նալաճ ճիանքը առ.
վատ ցեցը մեծ գլուխ ունի:

ժ

կա ժ

քոժո ժ

ժ ամ

կուղ, ժամ, ժախ, ժան, ժանո, ժա ժիկ,
ժաժիկ, օ ժիտ, օժիտ, մի ա ժում, միա
ժում: Ես միաժում եմ: դու միաժում ես:
նա օժիտ ունի:

հ

հ րեշտակ

հ աւ

հ ինգ

5

հաց, հազ, հատ, հախ, հալ, հին, հինգ,
հօ խա, հօխա, կիհ, սկիհ:

վեց, կուղ, հաց, վան, ժամ, հազ, ջան,
վանք, ժախ, հատ, վիզ, հախ, ցախ չիվի,
ժանո, հալ, օժիտ, հին, դագաղ, վանօ,
ժամիկ, հինգ, վանի, միաժում, հօխա,
ականջ, վասիլ, սկիհ, օջաղ, սաղ:

Նա դանակ հանեց: ութը չիվի հանեց:
առ աննում տունկը: հաստ տուն ունիմ:

պ

պ ատկեր

պ ոչ

պ եջատ

պատ, պէխ, պապ, պաղ, ա պուշ, ապուշ,
պա պիկ, պապիկ, պա պակ, պապակ, թա
պաղ, թապաղ, պաշ տեղ, պաշտեղ, ճեղ,
պճեղ, տիկ, ստիկ, պստիկ:

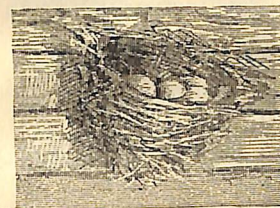
պատի մօտ կաց: պատի տակը նստի:

բ

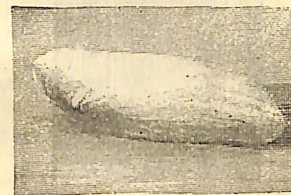
բ երան

բ ուն

բ արծ

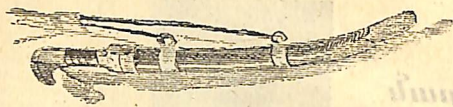
բուն, բեխ, բահ, բուկ, բակ, բաղ, բիզ,
բօլ, բիբ, բիծա, բաժին, բաժակ:

հինգ բարձ ունինք: դու վեց բաղ ու-
նիս, ես ինք:

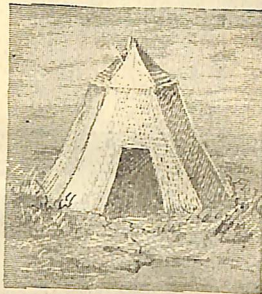
բուն պատին կանգնեց:
մի բաժակ ում առան:
ձագը բնից հանեց:

ր

թու ր

չատ ր

պատկե ր

քա ր

սար, քար, թուր, չիր, խիար, ուրադ,
գարի, վեղար, վեղար, պատ կեր, պատկեր,
կա մար, կամար, բե րան, բերան, պա նիր,

պանիր, հե րուն, հերուն, շե րեփ, շերեփ,
շա քար, շաքար, ծի րան, ծիրան, եօր ղան,
եօրղան, սաղ, զանգ:

վարդ, բարձ, չարխ, գիր, գիրք, սան,
սանտ, սանտր, չատր:

գրա կալ, գրակալ, հրեշ տակ, հրեշտակ,
նըշ խարք, նըշխարք, մըկ րաա, մըկրաա:

ինձ տուր հինգ խաչ: տուն բեր վեց
բահ:

ծախիր հրեշտակի պատկերը: դու տանը
նստի:

ինչո՞ւ թանկ ակերդ չը հանեցիր. ձեր
ունեցած մեծերը հանիր: վաղը կեր-
թամ սարաֆի մօտ, հատին քսան ռուբլի
կը տամ, նրանից կառնեմ:

քամու բերածը քամին կը տանի:
մի ձեռքը ծափ չի տուլ:
մեծի ասած, պտղի լսած:
իշի քացիցը բեգամաղ չեն ընի:
հոց ու պանիր, կեր ու բանիր:
երկաթը տաք տաք կը ծեծեն:

հաւ
հաւ կարգւած հաւ.
հա հաւ:
ւ կարգւած վ:
ւ

հաւ,
նաւ, կաւ, կաքաւ:
հաւը ջուր ա խմում, աստծուն ա մտիկ տալիս:
ձու ածան հաւը կը չկըջան կը լի:
շան կաղալուն մի հաւատալ:
պառան իր թանին թթու չի ասիլ:
աստուած սարը կը տեսնի, ձինը կը գնի:
կառւին խաղ ա՛ մկանը մահ:
շատ անգամ հանաքը չանաք ա գառնում,
կուշտն անթուն մանոր կը բրթէ:
մի մոկն օխտը կարաս ա մուռտառել:

է2
է է2:
է

աղւէս
աղւէս, աղւէս:
է

խաղ շատ գիտեմ, ամա ձէն չունիմ:
ինչ կասես, էն կը լսես:
կճուճը թօլ էլաւ, խուփը գտաւ:
անգը տես, կտաւն առ, մէրը տես, աղջիկն առ:
կատուի դունչը մտին չի հասաւ, ասեց էս օր ուրբաթ ա:
կեսուրդ մեռաւ, տեղդ լէնցաւ:
տարին մի գատիկ՝ էն էլ նաւակատիկ:
պաս ուտեմ, էն էլ թանէ սպաս:
տանուտէրի վկէն գզիրն է:

տասը չափի, մին կտրի:
մարդի նամուսը գտակն ա, կնկանը լաջակը:
շիտակախօս մարդի գտակը ծակ կըլի:
ջրին չմօտացած մի բոբկանալ:
աշխարհքս գմակ ա, միջի մարդը դանակ:
անճարը կերել ա բանջարը:
կնիկ արմատի մազը երկէն կըլի, խեւքը կարծ:

թև.
և կարգւած եւ
և

մինչեւ շուշանը զարդարեց, ժամերն արձակեց:
խեւին խրատն ինչ անէ, սեւին սապօնն ինչ անէ:
վերեւ թքեմ երեսս ա, ներքեւ թքեմ միրուքս ա:

ոտք
ոտք կարգւած վօտք:
ո ոտք, ոտք:

II

եօրդանիգ գեօրա ոտք մեկնիր:
սատկած ձիու ես ման գալիս, որ նալը քաշես:
էծը իր ոտիցը կախ կը տան, ոչխարը իր:

էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր:
հէնց բան ես ասում, որ էշը ախոռումը դուռն ա:
գրուստ խօսողին մի ձի, որ ասի ու փախչի:
քամին ասեց մարագին, դուռդ բաց արա դարման տուն
անեմ. ասեց՝ ոչ քու բերածը կուզեմ, ոչ քու տարածը:
գեղի գլուխը որ հասնես, երեխիցը խաբար առ:

խոզ
ո կարգւած խօսքի մէջ օ:
խօ խօզ:
II

ձուկը գլխիցը կը հօտի:
ղոնաղը տան տիրոջ էջն ա:
ուրիշի ձեռքով փուշ քաղի:
մի ձեռքով ձմեռուկ չի բռնուիլ:
ձին ու ջորին կուեցին, մէջտեղը էշը սատկեց:
սոխ ու հաց սիրտը բաց:
ուրագն իր կոթը չի տաշիլ:
գրուստ խօսողի գտակը ծակ կըլի:
գողն ինչ կուզի, մուրթ գիշեր:
մեծ էջն ախոռումն ա մնացել:
սառած օձն առաջ տաքացողին կը կծի:
մուկը ծակը չէր մանում, ցախաւելը պօշիցը կսպեցին:
սպիտակ շունը բամբակ ծախողին վնաս ա:
երազում սովածը հաց կը տեսնի, ծարաւը ջուր:
ջրին չը մօտացած մի բոբկանալ:
մի ծաղկով գարունք չի դալ:
ճուտը ձուռն մանշուր կըլի, մանուկը օրօրոցումը:
քոռի ինչ վէճն ա, թէ մուռը թանկ ա:
գող սրտումը գող:

օխտը ծովից, մին կովից:

մեղքը լալով, պարտքը տալով:

ժամիցը ես եմ գալիս, ողորմի աստուած դու ես առում:

վ գրից առաջ ո կարգած օ:

ով չուստ, նա կուտ:

ով չուստ, փորը կուշտ:

ով ալարի, ոչ դալարի:

ո կարգած խօսքի վերջը օ:

քո տունը չքանդւի:

դուռն ողորմութեան

դաւանողիս բաց,

դասեցն վերնօցն:

հայլի

հայլի, հայլի:

այ

հայի ետի խելքն իմն ընի:

էսպէս կարգած 2 կամ 3 գիր ունեցող կարճ խօսքերը:

այ, հայ, վայ, չայ, թայ, զայ, փայ, եայ:

հայ օրօն օրօն ծաղիկ:

կարմիր ու տօրսն ծաղիկ:

հարսն ու աղջիկ մեծրել եմ,

որ դան ու քաղեն ծաղիկ:

այ լաւ մարդ: վայ ինձ: երկու ֆունտ չայ բեր: հինգ
թայ ապրանք կորաւ: մեր պանիրը զայ եղաւ: նրանք
մատնիները փայ արին: սահաթի եայը թուլցել է:

հայլի խօսքի պէս էլի կարգած

չայերը, թայերը, փայերը:

ձեր չայերը զայ եղած են: մեր փայերը շատ են: սահաթի
եայերը թուլցել են:

յ չեղածի պէս կարգած մենակ

գայ, տայ, կայ, լայ 2 գիր ունեցող խօսքերի վերջը, ու-
րիշ խօսքով՝ գայ կարգած գա:

հաստ ու բարակ մի գին ա, վայ գայ բարակ մանողին:

մինչեւ տղան չլայ, մարը ծիծ չի տայ:

իմ խանութը քիչ ապրանք կայ:

յ չեղածի պէս կարգած երկուսից աւել գիր ունեցող խօս-
քերի վերջը:

տղայ կարգած տղա, սատանայ կարգած սատանա:

այ տղայ, դու հուր ես՝ մուր ես,

ես ծարաւ եմ, դու ջուր ես,

մուղարլամ՝ թառլամ շոր ես,

համբարձում, գիշերն ուր ես:

բակը խաղում են վեց երեխայ: սատանայ ասած բանը
չը կայ: նազիկի հէրը քահանայ է: ես վկայ եմ: ուս-
ները քրիստոնեայ են:

ամեն օր տէրտէրը գաթայ չի ուտիլ:

ա, ե, է, ի, ու, օ գրերի առաջ

յ կարգած համարեա հ.

յունիս կարգած հունիս:

յա, յե, յէ, յի, յու, յօ:

հայր մեր, օր երկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո, եկեսցէ
արքայ . . .

յարմար ժամանակ չունիմ: զօրքը յաղթեց թշնամինե-
րին: մեր քաղաքը յաջորդ չունի: յուլիս ամսին կու-
գամ: յուսով եմ որ կուգաս: այս գիրքը յիշատակ թող:

յիսուսին խաչեցին: տղով կամ յղի կինը հիւանդ էր: նա կառքի ետեւն էր նստած: մեծ քարը յետ հրէ: յօժար կամքովս կերթամ:

ոյ կարգաւ ույ,
ոյժ կարգաւ ույժ.

ոյ.

գու շատ ոյժ ունիս: ձեռքդ ցոյց տո՛ւր:
այս տարի բոյս է լաւը: հաւի բոյնը հաւկիթ կայ:
խօսքի վերջը ոյ կարգաւ օ. յետոյ կարգաւ ինչպէս յետօ:
բանն արա՛ յետոյ պարծեցիր: ես յետոյ կը գամ:
է, օ գրեթէ վերջը յ կարգաւ հայ խօսքի պէս.

էյ, օյ.

բօյիդ բուսիդ մեռնեմ: չինար բօյիդ ես ղուրբան:
էյ, ինչ ես անում: էյ, խեղդ գլուխդ պահիր:

ջան իման, ջան իման,
չինար բօյիդ ես ղուրբան.
ջան իման, ջան իման,
սեւ աչքերուդ ես ղուրբան:

իւ կարգաւ իու, եթէ խօսքը կամ նորա կտորը ւ գրով
չէ վերջանում.

իւր, իւղ:

յա բու թիւն, յարու թիւն:
քա ջու թիւն, քա ջու թիւն:
խա չե լու թիւն, խա չե լու թիւն:

հայր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո, եկեսցէ
արքայութիւն քո, եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ
յերկրի. զհաց մեր հանապազօրդ տո՛ւր մեզ այսօր. եւ
թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերօց
պարտապանաց եւ մի տաներ զմեզ ի փորձութիւն, այլ
փրկեա զմեզ ի չարէ, զի քո է արքայութիւն եւ զօրու-
թիւն եւ փառք յաւիտեանս. ամէն:

բզի գլխին բռունցքով տալ չի ընիւ.
գեղի գլուխը որ համեստ, երեխիցը խաբար առ:
փորձած սատանան լաւ է, քան անփորձ հրեշտակը:
սերը սովորը կուտի, թանը մօլորը:
միրուք չունեմ, որ խօսքս անց կենայ:
բանն արա, յետոյ պարծեցիր:
գիլի գլխին աւետարան կարդացին, ասեց, թէ՛զ արա,
ոչխարը գնաց:
ձին ու ջորին կուեցին, մէջ տեղը էշը սառկեց:
քաջալը որ դեղ ունենայ, իր տալ կատարին կանի:
քաջալը գեղ գիտենայ, իրան գլխուն կէնէ,
կո՞նու գլուխը խալիչէն կենալ չի:
խողի գլուխը խալու վրան չի կենայ:
ամեն օր տատը գաթայ չի ուտիլ:
գողը գողէն գողացաւ, ասուած վերեւը զարմացաւ:
գանակը կովի կուշտը կը տանեն, ոչ թէ կովը գանակի:
երեխին բան գիր, հետը գնա:
իմաստունի հետ քար կրի, յիմարի հետ փլու մի ուտիլ:
ծառը որ վէր ընկնի, կացնաւորը կը շատանայ:
կուժ քեզ եմ ասում, կուլայ դու լի:
ձի գողը ձիու գող կը գառնայ:
շան հետ աղպերացիր, փէտը ձեռիցդ վէր մի քցիլ:
շատ մի սիրիլ, ատել կայ, շատ մի ատիլ, սիրել կայ:
պանիր ու հաց, կերաւ գնաց:
սեւ կովը վէր ընկաւ, դանակաւորը շատացաւ:
փէտը վէր ունես, գող շունը կիմանայ:
օձը իր շապիկը կը փոխէ, բայց բնութիւնը չի փոխիլ:

Աղմեռողի Գլխով		Աղմեռողի Գլխով		Աղմեռողի Գլխով		Աղմեռողի Գլխով	
Ա	ա	Ի	ի	Յ	յ	Տ	տ
Բ	բ	Լ	լ	Ն	ն	Ր	ր
Գ	գ	Խ	խ	Շ	շ	Յ	ց
Դ	դ	Ծ	ծ	Ո	ո	Ի	ւ
Ե	ե	Կ	կ	Չ	չ	Փ	փ
Զ	զ	Հ	հ	Պ	պ	Ք	ք
Է	է	Ձ	ձ	Ջ	ղ	Օ	օ
Ը	ը	Ղ	ղ	Ռ	ռ	Ֆ	ֆ
Թ	թ	Ճ	ճ	Ս	ս		
Ժ	ժ	Մ	մ	Վ	վ		

Առաւօր լուսոյ,
Արեգակն արդար
Առ իս լոյս ծագեալ:

Բզխումն 'ի հօրէ,
Բզխեա 'ի հոգւոյս,
Բան քեզ 'ի հաճոյս:

Գանձք ողորմութեան
Գանձիդ ծածկելոյ
Գլտող զիս ս. յ. ս.:

Դուռն ողորմութեան
Դաւանողիս բաց,
Դասեցս վերնոցն:

Երբեակ միութիւն
Ելելոց խնամող
Եւ ինձ ողորմեա:

Զարթիր Տէր յօգնել,
Զարթս զթմրեալս,
Զուարթնոց նմանիլ:

Էդ Հայր անսկիզբն,
Էակից որդի
Է միշտ սուրբ հոգի:

Ընկալ զիս գթած,
Ընկալ ողորմած,
Ընկալ մարդասէր:

Թագաւոր փառաց,
Թողութիւն տըւող
Թող ինձ զյանցանս:

Ժողովող բարեաց,
Ժողովեա եւ զիս
Ժողովս անդրանկաց:

Ի քէն Տէր հայցեմ
Ի մարդասիրէդ
Ինձ բըժշկութիւն:

Լէր կեանք մեռելոյս,
Լոյս խաւարելոյս,
Լուծանող ցաւոցս:

Խորհրդոց գիտող,
Խաւարիս շնորհեա
Խորհուրդ լուսաւոր:

Ծընունդ հօր ծոցոյ,
Ծածկելոյս սուերաւ
Ծագեան լոյս փառաց:

Կենարար Փրկիչ,
Կեցս զմեռեալս,
Կանգնեա ըզգլորեալս:

Հաստեան հաւատով,
Հաստատեան յուսով
Հիմնեցս սիրով:

Ջայնիւս աղաչեմ,
Ջեռօքս պաղատեմ,
Ջիր բարեաց շնորհեա:

Ղամբարամբ լուսոյ,
Ղեկավար ճարտար,
Ղօղեալս ամրացս:

Ճառագայթ փառաց,
Ճանապարհ ինձ ցոյց
Ճեպել 'ի յերկինս:

Միածինդ հօր,
Մոյժ զիս յառագաստ
Մաքուր հարսանեացդ:

Յորժամ գաս փառօք
Յահագին աւուրն,
Յիշեան զիս, Բրիտտոս:

Նորոգող հնու թեանց,
Նոշոգեա եւ զիս,
Նորոգ զարգարեա:

Շնորհատու բարեաց,
Շնորհեա զբաւութիւն,
Շնորհեա զթողութիւն:

Ուրախացս Տէր
Ոգւոյս փրկութեամբ,
Ոյր վասն եմ 'ի սուգ:

Չար մըշակողին
Չար սերմանց նորին
Չորացս զպտուղն:

Պարգեւիչ բարեաց,
Պարգեւեան իմոց
Պարտեացս թողութիւն:

Ջուր շնորհեա աչացս,
Ջերմ հեղուլ զարտօսր,
Ջնջել ըզյանցանս:

Ռեալիս քաղցու,
Ռամ հոգւոյս արբոյ,
Ռահ ցոյց ինձ լուսոյ:

Սէր անուն Յիսուս,
Սիրով քով ճմլեա
Սիրտ իմ քարեղէն:

Վասն գթութեան,
Վասն ողորմութեան,
Վերջստին կեցս:

Տենչալոյդ տեսլեամբ
Տոլր ինձ յագենալ,
Տէր Յիսուս Քրիստոս:

Իիւծեալս մեղօք
Իիւծեալ աղաչեմ,
Իիւսել ինձ բարիս:

Բաբունդ երկնաւոր,
Բոտեա զաշակերտ
Բամից երկնայնոց:

Փրկիչ յանցանաց,
Փութա զիս փրկել
Փորձութեանց մեղաց:

Յօղ արեան քոյ Տէր,
Յօղեա 'ի հոգիս,
Յնծասցէ անձն իմ:

Քաւիչ յանցանաց,
Քաւեա զօրհնաբանս
Քեզ երգել ըզփառս:

Աստուածանին բարեխօսութեամբ
յիշեա Տէր եւ ողորմեա:

Դրեց ներսէս կայեցի:

Փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն,
'ի մարդիկ հաճութիւն: Եւ օրհնութիւն քեզ 'ի բար-
ձունս. օրհնեալ ես Տէր Աստուած մեր. օրհնեմք զքեզ եւ
զովեմք զքեզ: Խոստովանիմք Տէր ըզքեզ եւ երկիր պա-
գանեմք քեզ. փառաւորեմք զքեզ, գոհանամք Տէր զքէն
վասն մեծի փառաց քոց: . . .

Քրիստոս 'ի մէջ մեր յայտնեցաւ,
Որ էնն Աստուած աստ բազմեցաւ.
Խաղաղութեան ձայն հնչեցաւ,
Սուրբ ողջունի հրաման տաւ:

Այսօր տօն է ծննդեան, աւետիս.
Տեառն մերոյ եւ յայտնութեան, աւետիս:
Այսօր արեւն արգարութեան, աւետիս:
Երեւեցաւ 'ի մէջ մարդկան աւետիս: . . .

Մովսէս Քերթով:

Քուն էղիր, պալաս, աչքըդ խուփ արա,
Նաշխուն աչքերուդ քուն թող գայ վըրայ:

Օր օր օր պալաս, օր օր ու նանի,
Իմ Արամիկիս քունը կը տանի:

Ոսկի խաչ վիզիդ՝ քեզի պահպան.
Նարօտ կապել է ծարէն տէր պապան.

Օր օր օր, պալաս, օր օր ու նանի,
Իմ Արամիկիս քունը կը տանի: . . .

Ռ. Պատկանեան:

Հաւար Զուլօ, մաղաթ Զուլօ,
Սանի գեօրգում, եանդըմ Զուլօ,

Ես Զուլօն եմ Մաստարեցի,
Հինգ օր արի, մեր տուն կեցի,
Դէմ աղօթրան եկեղեցի:

Արեւն ելաւ կամար կամար,
Զուլօն կապեց ոսկէ քամար,
Քեզի բերեմ ջանիս համար: . . .

Բաժակներ առնունք, եղբարք,
Լիք լիք բաժակներ գինով,
Կարմիր ու ճերմակ գինին
Մեզ լինի անուշ համով:

Բերներիս տանենք անվախ,
Չէ՛ դա խառնած կամ խարդախ,
Նեկտարէ եւ ոչ գինի,
Խմենք մեզ անուշ լինի:

Արաքսայ ջրով ցօղած,
Հայոց արեւով հասած,
Հայոց աղջիկ է քաղել
Քնքոյճ ձեռներով քամել:

Այս բերքն է Հայոց երկրին
 Հայաստան անկած նոյէն,
 Անմահ երկնային գինին
 Նա խմեց, երբ իջաւ սարէն:

Այս անուշ գինին խմողը
 Սրտէն թող հանէ ոխը.
 Ամենքս էլ ասենք ամէն,
 Որ մեզի շատ տայ ամէն:

Ռ. Պ.

Հայոց աղջիկներ, ձեր հագուստն յատաղ,
 Երբ միտքս էք գալիս, ասում եմ ես ան,
 Հալում եմ, հալում օտարութեան մէջ,
 Ախ, սիրտս խորվում, ցաւիս չի կայ վերջ:

Երբ կարմիր գինին բաժակումս ածած
 Սեղանիս վրայ առաջս է դրած,
 Աչքըս ակամայ վրբան եմ ձգում,
 Ձեր սիրուն պատկերն եմ մէջը տեսնում:

Տեսնում եմ եւ, ան, միտքս է մոլորում,
 Դառն արտասունքով աչքըս պղղտորում,
 Կարծում եմ բոլոր աշխարհը մթնեց,
 Արեւն էլ խաւարեց, էնդուր որ ախրեց:...

Գ. Միրիմանեանց:

Բարի, գեղեցիկ, առաքինի ընկերը մարդուն
 Փայլեցնում է արեւի պէս պատկերը մարդուն,
 Ինչ մարդ ունենայ իւր մօտը հաւատարիմ ընկեր,
 Յերեկի նման անցնում է մութ գիշերը մարդուն:

Կեանքդ նըւիրես ընկերի լաւին՝ քիչ է դարձեալ,
 Այնպէս է հագեկան լուսատու լապտերը մարդուն.
 Ընկեր եմ ասում, ասուածաւախ ճշմարիտ ընկեր,
 Որ բարձրացնէ աստիճանը միշտ վերը մարդուն:

Թշնամիները իւր վրայ գալած ժամանակը
 Կտրիչ հարազատ ընկերն է սուտերը մարդուն.
 Ով որ ունենայ մտերիմ ընկեր, Զիվան-աշըգ,
 Զի սպիտակիր ամենեւին մէկ հերը մարդուն:

Ա. Զ.

ՄԵՆՅՈՒ ԵՐԳԸ:

Թորկեր եմ խեղճ, տկլոր զիմ ճժեր, զիմ տուն,
 Կօլօրտիմ մէկ փշուր չոր խացի խամար,
 Ըսկի չունիմ դադար, ըսկի չունիմ քուն,
 Եօթ տարի է յինէ չունին մէկ խաբար:

Ձըմ գինայ թէ՛ մկայ ինչ ձուն տամ խալիս,
 Կուրցեր եմ իմ աչեր, մացեր եմ լալիս,
 Դուռըմ ըլէ չի բացւի իմ սեւ եղբալիս,
 Ձէմլէ էն Կիկօն եմ անօթի, անճար:

Խայու խաւատ, խայու Ասուած, փրկէ զիս,
 Եա չէ, ան իմ խոգին, ումբէս զրկէ զիս,
 Դիպա Մշու դաշտը իմ տուն խրկէ զիս,
 Ճամբախս չիրիշկէ զիմ սէֆիլ Նուպար:

Ով իւր ազգն ուրանայ, Կշտին գիպչի գեղարդը,
 Երկու աչքով կուրանայ, Սրտիցը թափի լեարդը,
 Յետնեալ աղքատի նման Դժոխքի բռնցկելիք
 Դռնէ ի դուռ մուրանայ: Լինի ազգուրաց մարդը:

Կեղծ ու պատիր հնչողին,
 Կատուի պէս մռնչողին
 Ասուած աշխարհից ջնջէ
 Հայ անունը ջնջողին:

Ա. Զ.

ՔԱՋ ԱՐԱՐՈՅԻ ԵՐԳԻ:

Գրող տանի քուրդ Աբոյին,
Ըսպաններ է ջոջ Ափոյին,
Իլլաջ մացեր Արաբոյին,
Ջարթիր, լաօ, մըռնիմ քըզի:

Չուր երբ մնամ էլու դռներ,
Էրթամ գանիմ զիմ խեղճ գառներ,
Սուքեմ զիմ բաղչալի ծառներ,
Ջարթիր, լաօ, մըռնիմ քըզի:

Սէֆիլ-շիվար մացած Հայեր,
Էղած անտէր բնաւեր հաւքեր,
Տէր, դու փրկէ, պահէ արթուն,
Ջարթիր, լաօ, օգնէ Հայուն:

Ա. Բ.

Կռունկ, ուստի կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունիս,
Մի վազեր երամիդ, շուտով կու հասնիս.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունիս:

Թողեր եմ ու եկեր մըլքերս ու այգիս,
Քանի որ ան կանեմ, կու քաղւի հոգիս,
Կռունկ, պահ մի կացիր, ձայնիկդ 'ի հոգիս,
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մի չունիս: . . .

Ա. Բ.

ՏԱԼԻՈՐԻԿՅԻ ԿՏՐԻՃ:

Տաւօրիկցի կտրիճ եմ խորթ,
Քաղքցու պէս չեմ թուլամորթ,
Սարի զաւակ, քարի ուրդի,
Հին քաջ Հայոց եմ մնացորդ:

Իմ պապ ծնաւ զիս Պալու ծոց,
Ինձ ընկոյզ կոճմ եղաւ օրոց,
Տըկլոզ ծնած, մեծցած տըկլոզ,
Դէմ արեւու, սաստիկ հողմոց: . . .

Ա. Բ.

Լ ՈՒՐԻԿ:

Առաւօտեան թընտիր մուխ,
Կլոր աչքեր ընքեր թուխ,
Աթիր Մուշն ու Բուլանուղ.
Լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ,
Բարխէմ, լուրիկ, լուրիկ, լուրիկ:

Ա. Բ.

«Ջ Ա Ն Ի Մ Ա Ն»:

Էլայ էրթիս, էրթիս տըփի,
Ջան իման, ջան իման,
Եարս տուն չէր, նստայ լացի,
Ջան իման, ջան իման,
Չինար բոյիդ ես զուրբան.
Ջան իման, ջան իման,
Սեւ աչքերուդ ես զուրբան: . . .

Ա. Բ.

«ՏՈՒՆ ԱՐԻ»:

Էրթիկ էրթիկ բռնել ես,
Էրթիկայ տակին կռնել ես,
Տուն արի, տուն արի, տուն արի, եար,
Մթնեւ ա, տուն արի, անջիգեար եար:
Կանչում եմ, եար արի, եարալու եար.
Ձէն տւի, ձէնս չառար,
Մագեամ ընձէն ջորել ես:

Ա. Բ.

Ձիւմ գլխու ֆութէն կիտամ,
 Դէ, խանա ծամ թերն 'ի ծովէն.
 Լողորի մէկ լէ ես եմ,
 Չեմ խանայ ծամ թերն 'ի ծովէն: . . .

* * *

«ՀԱՅԸՐԹԱՆ»:

Հաբըրբան.—Եայլի բոլոր կանանչ է,
 Տունը մեզի ճանանչ է,
 Թափով Շամամը կանչէ.

Ջանէջան.—Իմ դարտ քրդի այան չէ:

Հաբըրբան.—Երկէն գոմը սալել եմ,
 Ալ ձին մէջը կապել եմ,
 Ալ ձին թնչ կանէ նալը,

Ջանէջան.—Սիրունն թնչ կանէ խալը: . . .

Ա. Բ.

* * *

«ՀՈՎ ԱՐԷՔ, ՍԱՐԵՐ ԶԱՆ»:

Հով արէք, սարեր ջան, հով արէք,
 Իմ դարտին դարման արէք.

Մեռայ բաղը գնալէն,

Ջրերի հետ խաղալէն,

Ծառերին թուփ չը մնաց

Դարտիս դարման սնեւէն: . . .

Ա. Բ.

* * *

Յ. ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԻ:

Նոր էր լուսացել: Միաչքանի մարդը պատահեց փո-
 ղոցումը մի սապատողի (կուզեան) եւ ասաց.

—Պետրոս, այսօր ինչ վաղ ես բեռնաւորուել:

—Այո, դեռ վաղ է քեզ համար,—պատասխանեց սա-
 պատողը,—որովհետեւ դու քո մէկ լուսամուտն ես բաց
 արել:

* * *

Մի ընտանիքի տեւ էին . . . Ներսէս (մի վախիլ) մա-
 կանունը (աւելորդ անունը): Մէկ օր այդ ընտանիքից մի
 կին կանգնած էր փողոցում, ցիսի ափին եւ չէր սրտապըն-
 դում դուրս գնալ միւս ափը: Այդ կողմից անցնում էր
 մի Ռուս: Սա տեսնելով կնոջ դրուսթիւնը՝ ասաց նորան.

—Ներսէս:—Ձբւի փիս հարեւանի (գրացի) անունը,—
 ասաց կինը,—Ռուսը որտեղից գիտէր, թէ ես Ներսէսնեց
 հարսն եմ:

* * *

Երկու ճանապարհորդ մի հաւ ունէին ուտելու: Մէկը
 ասաց միւսին. «այս հաւը մեզ բաւական չէ, թող ով լաւ
 երազ տեսնէ, նա ուտէ»: Այս ասողը քնեց. իսկ միւսը կե-
 րաւ հաւը: Առաջինը, երբ զարթեց, ասաց. «զարմանալի
 երազ տեսայ.—ինձ հրեշտակները տանում էին երկինքը»:
 Հաւով կշտացածը ասաց. «ես էլ տեսայ քեզ, որ բարձրա-
 նում էիր, եւ իմ մէջն ասացի.—նա էլ չի ցած գայ եւ
 կերայ հաւը»:

* * *

Պառաւր շուտ շուտ ջրով լցնում էր ամանը եւ տա-
 նում էր քահանայի մօտ, որ նա օրհնէր, որովհետեւ
 ասում էր, թէ կառուի դռնը դիպաւ այս կամ այն ամ-
 նին: Վերջապէս քահանան ձանձրանալով՝ մէկ օր ասաց
 պառաւրին. «ինչի էքքան նեղացնում ես ինձ եւ համբե-
 րութիւնից հանում: Գնա, բեր էստեղ քու կատուն, որ
 օրհնեմ նորա դռնը»:

* * *

Մէկը ներս մտաւ ժլատի (թամահարի) տունը եւ
 տեսաւ, որ նա ճանճեր էր բռնում. վերջապէս նա մէկ
 ճանճ բռնեց եւ գցեց շաքարամանը եւ խուփը ծածկեց:
 Ներս մտնողը հարցրեց. ինչո՞ւ ես այդպէս անում:
 —Իմանալու համար թէ ծառան չէ գողանում շա-
 քարը, պատասխանեց ժլատը:

* * *

Քաջանան մի գողի խոստովանեցնում էր. այդ միջոցին նա գողացաւ խոստովանացնողի ժամացոյցը (սՀաթը): Գողութիւն արեւ ես, սրգի, — հարցնում էր քաջանան, — ինչ ես գողացել:

— Մի սՀաթ:

— Տար, տիրոջը յետ տուր:

— Չէ, դուն առ, Տէր հայր:

— Չէ, տիրոջը պէտք է տաս:

— Տիրոջը տւի, չառաւ, տէր հայր:

— Ուրեմն քեզ լինի:

* *

Քաջանան աշակերտին Հայր մերը կարդացրեց եւ այդ աղօթքի մասին հարցրեց. «Ո՞րտեղ է քո Հայրը»:

— Մարաքումն է, պատասխանեց աշակերտը:

* *

— Դու երբ պէտք է հաղորդւես, — ասում էր տէրը ծառային, — յիմար, գնա, հաղորդւի, խոստովանիր:

— Ես ինչ պէտք է ասեմ, — հարցրեց ծառան:

— Ինչ որ քաջանան կասէ քեզ, դուն էլ կրկնիր, ուրիշ ոչինչ:

Ծառան գնաց, չորեք խոստովանացնողի առաջին:

— Ասա մեղայ Աստուծոյ, — ասում է քաջանան:

— Ասա մեղայ Աստուծոյ, — ասում է խոստովանողը:

— Յիմար ես, ինչ է:

— Յիմար ես, ինչ է:

— Կորի, գնա:

— Կորի, գնա:

Քաջանան հողաթափով խփեց նորա գլխին, իսկ ծառան էլ խփեց իւր տրեխով (չարուխ) քաջանայի գլխին:

— Էդ ինչ դժուար է եղել խոստովանելը, — ասում էր յետոյ ծառան իւր տիրոջը, — ինչո՞ւ առաջ չասացիր, որ թւանքս էլ հետս տանէի:

* *

Յիմարը նայելով մի գեղեցիկ շինութեան վերայ՝ հարցրեց մօտից անցնողին. «Էս տունն էստեղ է շինւած»:

* *

Մօլլա Նասր-էդդինին մի գիւղացի մի նապաստակ ընծայեց: Մօլլան լաւ հիւրասիրեց (պատիւ տւեց) նորան: Երկու օրից յետոյ մօլլայի տունը երկու ճանապարհորդ եկան:

— Դուք ո՞վ էք, — հարցրեց մօլլան:

— Մենք՝ քեզ համար նապաստակ բերողի դրացիներն ենք, — պատասխանեցին նոքա:

Մօլլան սոցա էլ պատուեց: Մի քանի օրից յետոյ կըրկին հիւրեր (ղօնաղներ) երեւեցան:

— Դուք ո՞վ էք, — հարցրեց մօլլան:

— Մենք՝ քեզ համար նապաստակ բերողի դրացիներն ենք:

— Ա՛հ, բարով եկաք, — ասաց մօլլան, եւ մէկ ամանի մէջ տաք ջուր լցնելով, դրեց հիւրերի առջեւը եւ ասաց.

— Էս էլ մեր նապաստակի ջրի ջուրն է:

Վ Ե Ր Զ Ի Ն Դ Ա Ս Ը:

ՄԻ ՓՈՔՐԻԿ ՖՐԱՆՍԱՅՈՒ ՊԱՏՄԱՌԹԻՒՆ:

(Ալֆօնս Դօլէի):

Այն առաւօտը շատ էի ուշացել ուսումնարան գնալու, եւ վախենում էի, որ վարժապետը կը յանդիմանէ: Շատը նորա համար էի վախենում, որ մեր վարժապետ Համէլն ասել էր, թէ հարցումներ պիտի տայ մեզ քերականութեան դժուար տեղից, եւ ես մի խօսք չը գիտէի իմ դասից: Մի րոպէ մտածեցի դասից յետ մնալ եւ գնալ հանդերում վազվզել:

Եղանակը (հաւան) այնպէս տաք էր, օրը պարզ: Անտառից լսում էր թռչունների (հաւքերի) ճլըլըցը, եւ Պրուսացիք (նէմեցները) իրանց զինւորական կրթութիւններն (թեալիմ) էին անում: Այս ամենը դասիցս աւելի էր իմ սիրտը քաշում, բայց սրտիս ուզածը թողի եւ վազվազ գնացի վարժատուն:

Քաղաքական տան մօտով անցնելու ժամանակ տեսայ, որ մեծ բազմութիւն՝ կանգնած է պատի մօտ, մի բան է

կարգում: Երկու տարի շարունակ այդտեղից են եկել մեզ
ամեն տեսակ գէշ լուրեր, կարցրած պատերազմների համ-
բաւներ, զինուորագրութեան հրաւերներ, կառավարու-
թեան օրէնքներ: Ես առանց կանգնելու մտածում էի ինձ
ու ինձ:

«Էլի ինչ կայ»:

Շտապ շտապ անցնելու ժամանակ Վախտէր դարբինը,
որ իւր աշակերտի հետ կանգնած նոր կպցրած թղթի
առաջ՝ կարգում էր, ետեւիցս ճւաց.— «Այ աղայ, այդքան
մի շտապիր, ժամանակ ունես վարժատուն հասնելու»:

Կարծեցի, թէ վրաս խնդում է. եւ շունչս բերանս
մտայ վարժապետիս փոքրիկ բաղը:

Ուրիշ անգամներ դասից առաջ այնպիսի մեծ իրար-
անցում էր լինում: որ մինչեւ փողոցն էր լսում. գրա-
սեղանները բացում ու խփում էին, բոլոր աշակերտները
բարձր ձայնով սերտում էին իրանց դասերը ականջները
խփելով, որ աւելի լաւ սովորեն, եւ վարժապետը իւր
հաստ քանոնով շարունակ խփում էր սեղաններին.

«Քիչ սուս կացէք»:

Յոյսս այս իրարանցումի վրայ էի դրել, որ առանց
ուսուցչի աչքին երեւալու՝ գնամ տեղս նստեմ. բայց իմ
չար բախտից այդ օրը խաղաղութիւն էր՝ կիրակի առա-
ւօտայ պէս: Բայ պատուհանից տեսնում էի, որ ամեն
ընկերներս իրանց տեղերը նստած էին, եւ պտրոն Հա-
մէլը երկաթեայ սարսափելի քանոնը թեւի տակ՝ անց ու
դարձ էր անում դասատան մէջ: Պէտք եղաւ դուռը բա-
նալ եւ այդպիսի հանգարտութեան մէջ ներս մտնել:
Մտածեցէք իմ ամօթն ու վախը:

Բայց ոչ. պ. Համէլը առանց բարկանալու նայեց վրաս
եւ շատ հանգարտ ձայնով ասաց.

«Շուտ տեղդ գնա, փոքրիկ փրանց. քիչ մնաց առանց
քեզ էինք սկսում»:

Թաւայ նստարանի վրայով ու մէկէն իրէկ նստայ գրա-
սեղանիս առաջ: Այն ժամանակ միայն, երբ ահիցս փոքր
ինչ ուշքի եկայ, տեսայ որ մեր ուսուցիչը հագնել էր իւր
սիրուն կանաչ հալաւը, որ միայն վերառեսչի գալուն

կամ աշակերտներին պարգեւներ (իէշքեաշ) տալու օրերն
էր հագնում: Չորս դին մտիկ արի, տեսայ, որ բոլոր դա-
սատունը ամեն օրւայ պէս չէ երեւում: Բայց որքան
մեծ եղաւ զարմանքս, երբ աչքս դարձրի դասատան խոր-
քում դրած նստարանների վրայ, որ ուրիշ օրեր դա-
տարկ էին, իսկ այն օրը բռնւած էին գեղի մի քանի
ընակիչներից, որոնք մեզ պէս լուռ ու մունջ նստած էին.
Ծերունի Հաուզէրը՝ իւր եռանկիւնի (իւչգիւլի) գլխար-
կով, առաջւան քաղաքադետը, գործակալը, եւ ուրիշ
մարդիկ: Դուքա բոլորը տխուր էին երեւում: Հաուզէրը
բերել էր մի հին եւ կրծած այբբենարան, որ բաց էր
արել եւ ծնկների վրայ դրել. այբբենարանի վրայ դրած
էր նորա խոշոր ակնոցը (գեօզլուկը):

Երբ որ այս ամենը ես աչքի էի անցնում, տեսնեմ
պ. Համէլը բարձրացել էր իւր տեղից. եւ մի եւնոյն հան-
գարտ ու ծանր ձայնով, որով ընդունել էր ինձ, ասաց մեզ.

«Որդեակք, այսօր վերջին անգամ դաս եմ տալիս
ձեզ: Բերլինից (գերմանացոց մայրաքաղաքից) հրաման
եկաւ, որ սորանից ետեւ մէնակ գերմաներէն լեզուն սո-
վորեցնեն Ալգասի եւ Լօրէնի (ֆրանսացիներից առած
երկրների) վարժատներում: Նոր ուսուցիչը վաղը կը գայ:
Այսօր ձեր վերջին ֆրանսերէնի դասն է. խնդրեմ որ
լաւ լսէք»:

Այս մի քանի խօսքերը տակն ու վրայ արին ինձ: Այն
թշուառականներ, ահա ինչ էին կպցրել քաղաքատան
դռանը:

Ֆրանսերէնի վերջին դաս... .

Իսկ ես հազիւ թէ փոքր ինչ դրել էի իմանում: Ու-
րեմն էլ ոչ մի ժամանակ սովորելու չեմ, սկսածս կիսատ
պիտի մնայ... . Ինչպէս ինքս ինձ մեղադրում էի կոր-
ցրածս ժամանակիս, պակասած դասերիս համար, երբ
անտառն էի գնում հաւքերի բուններ գտնելու կամ գետի
վրայ սառուց էի խաղում: Իմ գրքերից, որ մի րօպէ առաջ
այնպէս ձանձրալի էի համարում, այնպէս ծանր պիտի
լինէր ինձ ըստմունքի: Ինչպէս եւ պ. Համէլը, երբ մը-
տածում էի, թէ էլ տեսնելու չեմ նորան, մոռանում էի
նորա տաւած պատիժները, քանոնով զարկածները:

Խեղճ մարդ:

Ի պատիւ այս վերջին դասի նա զարգարւել էր իւր
տօն օրւան գեղեցիկ հալաւով, եւ հիմի հասկանում էի,
թէ ինչի գիւղի ծերերը եկել ժողովել էին դաստառն
մի անկիւնում (քօշէն), կարծես ուզում էին տեսել թէ
ախոսում են, որ աւելի շատ անգամ չեն եկել այդ վար-
ժատունը: Մէկ էլ կարծես շնորհակալութիւն էին յայտ-
նում մեր ուսուցչին իւր քառասուն տարւան անարատ
ծառայութեան համար, եւ իրանց վերջին պարտքն էին
տալիս մայր հայրենիքին, որ ահա բաժանւում էր իրանցից:

Այսպիսի մտածմունքների մէջ էի, երբ, մին էլ տես-
նես, անունս ականջիս հասաւ: Դաս տեսլու հերթն (սրէն)
ինձ էր եկել, ինչ տես պատրաստ էի տալու, որ կարա-
ղանամ ուղաձիւ բարձր ձայնով, առանց շփոթւելու եւ
անսխալ ասել ծայրէ ի ծայր. բայց արի տես, որ առա-
ջին տողի վրայ մնացի եւ սկսայ կանգնած տեղս այս ու
այն կողմը օրօրել: Սիրտս լցւած էր, չը համարձակեցայ
գլուխս բարձրացնել:

«Ես քեզ չեմ յանդիմանիլ, փոքրիկ ֆրանց, ասաց
պ. Համէլը, այդ բաւական պատիժ պիտի լինի քեզ հա-
մար. . . այդպէս է միշտ: Ամեն օր ասում ենք մեզ ու մեզ.
է՛հ, ժամանակ շատ ունիմ, վաղը կը սովորիմ: Հիմի տես-
նում ես, բանը որ տեղ է հասել. . . Ա՛խ, մեր Ալգասի մեծ
անբախտութիւնն այն է եղել, որ իւր կրթութեան (ուս-
ման) գործը միշտ վաղան է թողել: Հիմի այդ մարդիկը
(գերմանացիք) իրաւունք ունին տեսլու մեզ. ինչպէս, դուք
պնդում էիք, թէ ֆրանսիացի էք, եւ ոչ խօսիլ ու ոչ գը-
րել էք իմանում ձեր լեզուով: . .

Չէ, իմ խեղճ ֆրանց, դու գեռ ամենից յանցաւորը
չես. ամէնքս էլ մի մի բան ունինք մեզ մեղադրելու:

«Ձեր ծնողքը բաւական հոգս չեն տարել ձեր կըր-
թութեան վրայ: Նոքա աւելի լաւ էին համարում ուղար-
կել ձեզ հող մշակելու (վարել-ցանելու) կամ գործարանի
մէջ (ֆաբրիկի մէջ) աշխատելու, որ մի քիչ փող աւելի
շահին: Ես ինքս միթէ ոչինչ մեղադրելու բան չունիմ.
Քանի անգամ արձակել եմ ձեզ ուսումնարանից, երբ կա-
մենում էի ձուկ բռնելու գնալ» . . .

Այսպէս մէկ խօսքից միւսը անցնելով՝ պ. Համէլը
սկսաւ խօսիլ ֆրանսերէն լեզւի վրայ, ասելով թէ՛ նա
աշխարհի ամենից գեղեցիկ, ամենից պարզ եւ ամենից
հաստատուն լեզուն է. թէ մենք պէտք է պահպանենք
այդ լեզուն եւ ոչ մի ժամանակ չը մոռանանք նորան:
Յետոյ վերցրեց մի քերականութիւն եւ պատմեց մեր
դասը: Ինքս ինձ վրայ զարմանում էի, թէ ինչպէս լաւ եմ
հասկանում. նորա բոլոր ասածները այնպէս հեշտ, այն-
պէս լաւ հասկանալի էին երեւում ինձ: Ինձ թւում էր
նոյնպէս, թէ ես սչ մի ժամանակ այդքան միտք չէի
դարձրել եւ թէ վարժապետն էլ ոչ մի օր այդքան համ-
բերութիւնով չէր հասկացրել մեզ մեր դասը:

Ասես թէ մեղանից բաժնւելուց առաջ խեղճ մարդը
կամենում էր տալ մեզ իւր բոլոր գիտեցածը, միանգա-
մից մտցնել մեր գլուխը իւր բոլոր իմաստութիւնը:

Լեզւի դասից ետեւ անցանք գրութեան: Այդ օրւան
համար պ. Համէլը պատրաստել էր բոլորովին նոր օրի-
նակներ նրանց վրայ գեղեցիկ խոշոր գրերով գրած էր,
ՅՐԱՆՍԻԱ, ԱԼԶԱՍ, ՅՐԱՆՍԻԱ, ԱԼԶԱՍ: Այդ օրինակները, որ
մեր գրասեղանների լաբերի վրայ կախ էին արած, կար-
ծես փոքր գրօշակների (բայրաղների) նման թրթռում էին
դասատան չորս կողմը: Պէտք էր տեսնել, թէ բոլորն էլ
ինչ ջանք էին թափում, եւ ինչ հանգարտ էր դասա-
տունը. ոչինչ չէր լսում՝ գրիչների խղիւղոցից աւելի
տունը. ոչինչ չէր միջոցառում՝ գրիչների խղիւղոցից աւելի
Մի բոպէ եղաւ որ բզեզներ մտան դասատուն. բայց ոչ ոք
ուշք չը դարձրեց, եւ ոչ էլ մինչեւ անգամ ամենից փո-
քրերը, որոնք աշխատում էին իրանց նալի պէս գրերը
այնպէս սրտանց քաշել, որ կարծես այդ էլ ֆրանսերէն
լեզւի դաս լինէր . . .

Վարժատան կողմի (երգիքի) վրայ աղանիները ցած
ձայնով ղոնջողունում էին, եւ ես ասում էի ինձ ու ինձ,
նոցա ձայնը լսելով:

«Արդեօք դոցա էլ պիտի ստիպեն գերմաներէն երգել»:

Մի մի անգամ աչքերս բարձրացնելով տետրակի վրա-
ից, տեսնում էի, որ պ. Համէլը անշարժ նստած էր իւր
բարձր տեղը եւ այնպէս նայում էր իւր չորս կողմը եղած
բաներին, որ կարծես թէ ամբողջ (սաղ) ուսումնարանը
կամենար հետը տանել. . . Մտածեցէք, քառասուն տարի
միշտ այդ միեւնոյն տեղում նա նստած էր, գէմուդէմը
միեւնոյն բակը եւ միեւնոյն դասատունը: Միայն նստա-

րանները, գրասեղանները շատ բանեցնելուց գոյները փոխել, հնացել էին. բակի ընկուզենիքը մեծացել էին եւ գայլուկը, որ ինքն էր տնկել, հիմի զարդարում էր պատուհանները եւ մինչեւ կտուրն էր հասնում: Ինչ ծանր պիտի թւէր այս խեղճ մարդուն բաժանելի այդ ամեն բաներից եւ լսել, թէ ինչպէս վերեւի յարկում (ղաթում) գնում գալիս էր իւր քոյրը, որ սնդուկները կողպելու վրայ էր. որովհետեւ միւս օրը պէտք է բոլորովին հեռանային երկրից:

Սրանով մէկ տեղ պ. Համէլը այնքան սիրտ արաւ, որ իւր դատը շարունակեց մինչեւ վերջը: Գրութիւնից յետոյ պատմութեան դաս ունեցանք, յետոյ փոքրերը երգեցին իրար հետ իրանց բա բէ բին: Դասատան անկիւնում ծերունի Հաուզէրը գրել էր իւր ակնոցը (գետլուկը), եւ այբբենարանը երկու ձեռքով բռնելով կապում էր գրերը փոքրերի հետ:

Երեւում էր որ նա էլ ջանք էր անում. նորա ձայնը դուրս էր սրտի ելնելուց, եւ այնպէս չտեսնւած րան էր նորան լսելը, որ մեր բոլորի ծիծաղն ու լացը գալիս էր: Ախ, ոչ մի ժամանակ չեմ մոռանալ այն վերջին դասը...

Մին էլ տեսնես եկեղեցու ժամացոյցը (սահաթը) տաս. ներկուօր խփեց, յետոյ աղօթքի գանգալը լսեց: Միեւնոյն րոպէին պրուսիացիք (գերմանացիք) կրթութիւնից (թալիմից) ետ դառնալով իրանց փողերը (մուզիկը) անում էին (չալում էին) մեր պատուհանների տակ... Պ. Համէլը գունդաթափած ոտի կանգնեց իւր բարձր տեղի մէջը գունդաթափած ոտի կանգնեց իւր բարձր տեղի վրայ: Ոչ մի օր նա այնպէս մեծ չէր երեւացել ինձ:

«Բարեկամք, ասաց նա, բարեկամք. ես... ես...»

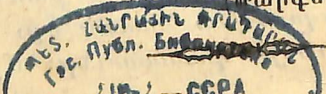
Բայց մի բան խեղդում էր նորան. չէր կարողանում խօսքը վերջացնել:

Դարձաւ գրատախտակին (գրելու տախտակին), վերջրեց մի կտոր կաւիճ (թեպալաշիւր) եւ օրքան ոյժ ունէր մատներումը՝ պարզ ու խոշոր գրերով գրեց. «ԿԵՅՑԻՆՅՐԱՆՍԻԱՆ»:

Յետոյ անշարժ մնաց իւր տեղը, գլուխը պատին դէմ տալով. եւ առանց խօսելու ձեռքով նշան արաւ մեզ:

«Վերջացաւ... գնացէք»:

(Թարգմ. «Արձագանք»ի):

2013 189

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0057579

